प्रौढमनोरमा - १

Program in which it is offered: [Integrated Masters – Vyākaraṇa]

Course Category: [Core] **Schedule of offering :5**

Course Credit Structure: [5]

- **Lecture: [5]**
- **Tutorial: [none]**
- **Practical: [none]**

Contact Hours per week: [5]

1. Introduction

पाणिनीयैः सूत्रैः साधुशब्दानां निष्पत्तिं प्रदर्शयितुं, सूत्राणां सूत्र-वाक्य-भाष्यसम्मतमर्थं सिद्धान्तभुतं प्रकाशयितुं च वैयाकरणमूर्धन्येन भट्टोजिदीक्षितेन वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी नाम ग्रन्थो विरचितः । तत्र सूत्रार्थानाम् अतिसंक्षिप्ततया स्वसिद्धान्तस्य उपपत्तिं प्रदर्शयितुं तत्र भवता भट्टोजिदीक्षितेन वैयाकरणसिद्धान्तकौमुद्याः प्रौढमनोरमा नाम स्वोपज्ञा व्याख्या प्रणीता । स्वनामानुसारम् प्रौढाया अस्या व्याख्यायाः शब्दरत्नं नाम व्याख्यानं श्रीमता हरिदीक्षितेन प्राणायि । अस्मिन् ग्रन्थे तत्र तत्र प्रौढमनोरमायाः अभिप्रायः विशदीकृतः, तत्र तत्र निरस्यते च । तदेवं व्याकरणे व्युत्पित्सूनां ग्रन्थद्वयमिदम् अवश्याध्येतव्यमिति सर्वेषु मुख्येषु व्याकरणशास्त्रसम्प्रदायेषु सिद्धान्तकौमुद्याः परम् अयं ग्रन्थोऽधीयते ।

अस्माभिरयं ग्रन्थः पञ्चमात् सत्रात् आरभ्य सप्तमसत्रपर्यन्तं पाठ्यक्रमे योजितः । पञ्चमे सत्रे संज्ञाप्रकरणात् प्रभृति पञ्चसन्ध्यन्तो भागः शब्दरत्नसहितः अध्याप्यते ।

2. Course Objectives

अनेन क्रमेण अध्ययनस्य अन्ते छात्राः –

- कौमुदीकारस्य आशयं स्पष्टतरम् अवगच्छेयुः

- अन्येषां ग्रन्थकाराणां मतं कौमुदीकारस्य च मतं पृथक् ज्ञात्वा तत्र उपपत्तिचिन्तने च समर्था भवेयुः
- ग्रन्थे मतभेदस्थलेषु प्रदर्शितानाम् विविधानां पक्षाणां निरूपणे परीक्षणे उपपादने च पटवः भवेयुः

3. Pre-requisites

- प्रकृतग्रन्थभागोपयोगिनः सिद्धान्तकौमुदीभागस्य दृढमध्यनम्

4. Readings

- प्रौढमनोरमा, सशब्दरत्ना, चौखम्बा संस्कृत भवनम्, वाराणसी

5. Module-wise topics

The suggested structure is as follows:

Module 1 – संज्ञापरिभाषाप्रकरणे 25 sessions

Objectives –

- सूत्रार्थानां गभीरं चिन्तनम्
- उपपत्तिप्रदर्शनपुरःसरं शास्त्रीयविचाराणां समर्थनम्
- ग्रन्थोक्तानां विषयाणां निरूपणम्

Topics –

- अन्योन्याश्रयपरिहारः, उपदेशपदार्थविचारः, स्वरितविचारः इत्यादयः

Module 2 – स्वरान्धिप्रकरणम् 10 sessions

Objectives –

- सूत्रार्थानां गभीरं चिन्तनम्
- उपपत्तिप्रदर्शनपुरःसरं शास्त्रीयविचाराणां समर्थनम्
- ग्रन्थोक्तानां विषयाणां निरूपणम्

Topics –

- इको यणचि इत्यत्र आदेशव्यवस्था, स्थानिवद्भावः, एत्येधत्यूठ्सु इत्यत्र विशेषणविचारः इत्यादयः

Module 3 – हल्सन्धिप्रकरणम् 20 sessions

Objectives –

- सूत्रार्थानां गभीरं चिन्तनम्
- उपपत्तिप्रदर्शनपुरःसरं शास्त्रीयविचाराणां समर्थनम्
- ग्रन्थोक्तानां विषयाणां निरूपणम्

Topics –

- प्राचीनमतविमर्शः, ङमुडागमे विचारः इत्यादयः

Module 4 – विसर्गसन्धिप्रकरणं स्वादिसन्धिप्रकरणं च 20 sessions

Objectives –

- सूत्रार्थानां गभीरं चिन्तनम्
- उपपत्तिप्रदर्शनपुरःसरं शास्त्रीयविचाराणां समर्थनम्
- ग्रन्थोक्तानां विषयाणां निरूपणम्

Topics –

- इदुदुपधस्य चाप्रत्ययस्य, भोभगोअघोअपूर्वस्य योऽशि इत्यादिषु विचाराः

6. Pedagogy

अध्यापनपद्धतिः प्रायेण उपन्यासरूपा अभ्यासरूपा च भवति । अयं विषयः प्रक्रियाबहुलः इति कारणतः लेखनफलकस्य अधिकतया उपयोगः करिष्यते । ग्रन्थाध्ययनावसरे अपेक्षितानां भागानां व्याख्यानमपि बोधयिष्यते ।

7. Learning Outcome

एतं ग्रन्थभागमधीतवन्तः छात्राः सूत्रार्थेषु गभीरं चिन्तनं कर्तुं समर्थाः भवेयुः । तत्र सूत्रार्थेषु मतभेदाः, सूत्रन्यासादिभेदे फलभेदः इत्यादिकं शास्त्रीयं विचारं सुष्ठु निरूपयितुं शक्ताः भवेयुः ।

8. Evaluation Pattern

- कार्यसमर्पणम्　　२० अङ्काः
- प्रस्तुतिः　　१५ अङ्काः
- सत्रार्धपरीक्षा　　२५ अङ्काः
- सत्रान्तपरिक्षा　　४० अङ्काः